

Natalia OLSZANECKA

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

Agnieszka Kuszewska, *Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja, terroryzm i inne wyzwania*, Warszawa 2015, ss. 347

Agnieszka Kuszewska jest jednym z najlepszych polskich badaczy subkontynentu indyjskiego. Jest autorką takich publikacji, jak *Indyjsko-pakistański konflikt w Kaszmirze* (2010) czy *Indie, Pakistan w stosunkach międzynarodowych. Konflikty, strategie, bezpieczeństwo* (2013). Pracuje jako analityk w *think-tanku* Centrum Studiów Polska-Azja. Jest także pracownikiem naukowym w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej. Prowadzi regularne wykłady na uniwersytetach w Pakistanie.

O Pakistanie w Polsce pisze się niewiele. Najważniejsze monografie to *Pakistan. Dzieje ziemi i państwa* Krzysztofa Wolskiego, wydana pod koniec lat 70-tych oraz *Pakistan. Historia i współczesność* Aleksandra Głogowskiego. Poza tym mamy do czynienia głównie z publikacjami popularnonaukowymi lub rozdziałami w szerszych publikacjach dotyczących regionu. Nie ujmują one jednak aktualnych problemów Pakistanu w sposób kompleksowy. Książka autorstwa Agnieszki Kuszewskiej stanowi natomiast kompendium wiedzy o współczesnym Pakistanie, jego historii i najważniejszych problemach. Uzupełnia

tym samym olbrzymią lukę, która istniała na polskim rynku wydawniczym.

Książka składa się z czterech rozdziałów. Najobszerniejszą część stanowi omówienie problemów i zagrożeń współczesnego Pakistanu. Publikacja jest opatrzona wstępem, w którym Autorka odpowiada na pytanie: dlaczego warto zrozumieć Pakistan? Wskazuje przede wszystkim na fakt, iż stanowi on element systemu bezpieczeństwa Azji Południowej i, że jest to jedyne państwo muzułmańskie posiadające broń nuklearną. Podkreśla także kwestie związane z separatyzmem poszczególnych pakistańskich prowincji. Uzasadniając wybór tematu, Agnieszka Kuszewska wskazuje na jednoznacznie negatywny wizerunek Pakistanu w polskich mediach i jednoczesny brak prób wyjaśnienia źródeł problemów wewnętrznych tego państwa (s. 11–12).

We wstępie czytamy, iż „publikacja stanowi rezultat analizy historyczno-politologicznej oraz badań terenowych” (s. 14). Analiza politologiczna wymagałaby jasnego określenia celów badawczych, problemów, tez, hipotez czy metod badawczych,

jakimi posługiwała się Autorka prowadząc swoje badania. To jednak zostało w publikacji całkowicie pominięte. Brakuje przede wszystkim głębszej charakterystyki badań terenowych prowadzonych przez Agnieszkę Kuszewską. Uwagę zwraca również dość okrojona bibliografia, co stoi w sprzeczności ze stwierdzeniem Autorki, iż „na Zachodzie ukazują się dużo publikacji o Pakistanie” (s. 7).

Pierwszy rozdział dotyczy historycznego podłoża dzisiejszych problemów Pakistanu. Obejmuje on około 45 stron publikacji. W sposób rzeczowy i przy tym interesujący Autorka omawia najważniejsze wydarzenia w siedemdziesięcioletniej historii Pakistanu. Charakteryzuje poszczególne rządy i w przejrzysty sposób wyjaśnia zachodzące tam procesy. Na szczególną uwagę zasługują fragmenty dotyczące samego powstania Pakistanu oraz opis rządów Ayuba Khana. Faktem jest to, że niektóre wydarzenia z historii Pakistanu zostały przez Autorkę uproszczone. Należy jednak mieć na uwadze, iż nie jest to praca historyczna, a analiza współczesnych problemów Pakistanu i pewne uogólnienia musiały zostać przez Agnieszkę Kuszewską zastosowane.

Drugi rozdział dotyczy współczesnych problemów i zagrożeń Pakistanu. Jest to najlepszy rozdział w całej monografii. Autorka porusza w nim kwestie związane m.in. z etnicznością, religią oraz znaczeniem armii we współczesnej polityce Pakistanu. Na uwagę zasługuje charakterystyka organizacji terrorystycznych, opis obozów szkoleniowych oraz wskazanie na rolę szkół kanonicznych w radykalizacji państwa. Autorka opisuje także problemy społeczne Pakistanu – zwraca uwagę na przemiany demograficzne, dostęp do edukacji oraz obyczaje. W tekście pojawiają się opinie osób, z którymi Agnieszka Kuszewska przepro-

wadzała wywiady. Całość napisana jest w sposób dynamiczny, ciekawy i uporządkowany. Autorka formuje także bardzo ważną tezę o tym, iż w Pakistanie źródłami radykalizacji są zarówno surowe, kulturowo uwarunkowane przywiązanie do tradycji, niechęć do zmian, jak i wielopokoleniowe życie w skrajnym ubóstwie (s. 179). W rozdziale pojawiają się jednak pewne błędy – Autorka pisze np.: „Wielu pakistańskich hindusów należy do najniższej kasty hinduskiej – niedotykalnych” (s. 119). Agnieszce Kuszewskiej musiało jednak chodzić nie o kasty, ale o warny. Drugą kwestią jest to, że niedotykalni znajdują się poza tym systemem – są wykluczeni z ortodoksyjnego społeczeństwa hinduistycznego.

Trzeci rozdział monografii dotyczy prowincji i podziału administracyjnego Pakistanu. Autorka porusza w nim bardzo ważny problem relacji centrum-peryferie (w przypadku Pakistanu będą to relacje Pendżab-reszta państwa). Zaznacza w nim, iż w Pakistanie występują tendencje separatystyczne. Podaje ich źródła i możliwe zagrożenia z nimi związane. Na szczególną uwagę zasługują fragmenty dotyczące pakistańskiej części Kaszmiru – Azad Kaszmiru. Agnieszce Kuszewskiej udało się uniknąć w tym fragmencie powtórzeń ze swoich poprzednich monografii. Rozdział ten jest zdecydowanie najbardziej innowacyjnym i nowatorskim fragmentem publikacji. W Polsce praktycznie nie pisze się o Pakistanie w kontekście rywalizacji i dominacji poszczególnych jednostek administracyjnych.

Ostatni, czwarty rozdział jest poświęcony polityce zagranicznej Pakistanu. Zajmuje on około 25 stron, czyli zdecydowanie za mało, by omówić ten problem w sposób kompleksowy. Autorka koncentruje się na relacjach Pakistanu ze Stanami Zjednoczonymi, Indiami, Afganistanem i Chinami. Wszystkie uwagi Agnieszki Kuszew-

skiej są trafne, natomiast nie wyczerpują tematyki relacji dwustronnych Pakistanu, a jedynie ją sygnalizują. Szerszy opis umiejscowienia Pakistanu w stosunkach międzynarodowych znalazł się natomiast w publikacji Autorki z 2013 r. Mimo iż kwestie polityki zagranicznej Pakistanu zostały przedstawione w tym rozdziale w dość okrojonej formie, to umieszczenie ich w monografii jest zasadne, aby pokazać wszystkie problemy, z którymi musi zmierzyć się współczesny Pakistan.

Podsumowując, monografia Agnieszki Kuszewskiej nie jest bez zarzutu. Posiada

pewne braki formalne, m.in.: brak wskazania na metodologię, sporadyczne pomyłki w terminologii politologicznej oraz literówki. Jest ona jednak bez wątpienia publikacją ważną i zalicza się do grona najlepszych publikacji o Pakistanie na rynku polskim. Jest aktualną analizą zagrożeń tego państwa. Cechuje ją duża przejrzystość i dynamiczny język. W pełni zgadzam się z autorem jednej z recenzji – Krzysztofem Dębnickim – iż książka ta powinna być obowiązkową lekturą dla wszystkich zainteresowanych poruszaną problematyką.